

ห้องเรียนสังคมวิทยาการพัฒนาในโลกที่ชนวนการพัฒนาปะทะกัน

The Classroom of Sociology of Developments

in Clash of Development Worlds

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์¹

Kanokrat Kittiwivat

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “ห้องเรียนสังคมวิทยาในโลกที่ชนวนการพัฒนาปะทะกัน” เป็นการนำเสนอการเผชิญหน้ากันระหว่างโลกวิชาการและปรากฏการณ์จริงในประเทศกำลังพัฒนา โดยมีประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น คือ แนวคิดการพัฒนาที่ผ่านการสถาปนาเชิงสถาบัน เนื้อหาในส่วนนี้กล่าวถึงที่มา ความหมาย อุดมการณ์และการสถาปนาความเป็นศาสตร์ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนเชิงแนวคิดที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ช่วง ค.ศ.1960 เป็นต้นมา ปฏิบัติการสร้างแรงกระเพื่อมในการทบทวนการพัฒนาโดยหยิบยกกรณีการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่มีขึ้นเพื่อต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐ อันสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ลงรอยระหว่างรัฐและทุน ที่ยังเป็นสถาบันหลักในการนำการพัฒนา ขณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีปฏิบัติการหลากหลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้องสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดและสร้างการเปลี่ยนแปลงในแบบที่ชุมชนมองว่าเป็นการพัฒนาอย่าง

¹ อาจารย์สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แท้จริง ทั้งในด้านความหมายและปฏิบัติการการพัฒนา ส่วนสุดท้ายของบทความกลับมาตั้งคำถามถึงห้องเรียนสังคมวิทยาการพัฒนาในฐานะสิ่งประกอบสร้างของสถาบันการศึกษาว่าควรจะปรับเปลี่ยนไปอย่างไร จึงจะสามารถทำหน้าที่สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางความซับซ้อนของปรากฏการณ์ได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: สังคมวิทยา การพัฒนา การทบทวนการพัฒนา

Abstract

The purpose of the article is to present the encounter between what is taught in sociology of development classroom and the current reality of development complexity in developing worlds like Thailand. The first part elaborates institutionalization of development concept, its definition and the evolution of ideology as well as the dynamism since 1960s. The second part presents social movement and associated practices countering government's development projects. This requires reflexive thought on development concept. It also reveals the inconsistent development ideology of the state and businesses, both of which direct development path while local communities start to assert themselves and demand the concept and practices of development that are based on public participation. The last part of the paper questions

the design of sociology of development course and classroom in order to achieve the true meaning of knowledge in the complex world.

Keyword: Sociology, Development, Reflexive Development

บทนำ

บทความชิ้นนี้เกิดจากความสนใจของผู้เขียนที่สนใจแนวคิดการพัฒนาพร้อมกับการเฝ้าติดตามผลพวงของกระบวนการดังกล่าว นับตั้งแต่ ยุคแรกเริ่มพัฒนาประเทศภายใต้แนวคิดทันสมัยนิยม (Modernism) อุตสาหกรรมนิยม (Industrialism) ซึ่งถือเป็นกระแสหลักในการนำการเปลี่ยนแปลงประเทศมากกว่าร้อยปี แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะดูไม่ค่อยร่วมสมัย ตามนิยามของ สเมลเซอร์ (Smelser) ที่ว่ากระบวนการ 4 กระบวนการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน คือ (1) การเปลี่ยนจากเทคโนโลยีที่เรียบง่ายมาเป็นเทคโนโลยีที่มีพื้นฐานความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (2) การเปลี่ยนจากเกษตรยังชีพมาเป็นเกษตรเพื่อการค้า/ปลูกพืชเศรษฐกิจ (Cash Crop)/ซื้อสินค้าจากตลาด/การใช้แรงงานรับจ้าง (Wage Labour) (3) การเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคน/สัตว์มาใช้เครื่องจักรกลสินค้า ป้อนตลาดที่มีขอบเขตกว้างกว่าชุมชนที่ทำการผลิต และสุดท้าย การเปลี่ยนสภาพนิเวศจากชุมชนชนบทมาเป็นชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นขึ้น (อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง, 2549: 32)

ดังนั้น ไม่ใช่กระบวนการทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว รวมถึงการเปลี่ยนเทคโนโลยี ระบบนิเวศ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในประเทศกำลังพัฒนาเกิดปัญหาที่มาจากกระบวนการดังกล่าวอย่างมาก และยิ่งชัดเจนมากขึ้นโดยเฉพาะประเด็น อุตสาหกรรมกับการพัฒนาที่หลายปีมานี้ ภาคประชาชนเติบโต และขยายการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวาง

แม้ว่าแวดวงวิชาการและภาคประชาชน ได้หันมาสนใจกับปรากฏการณ์ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่และนำไปสู่การตั้งคำถาม

ในประเด็นเชิงศีลธรรม ทว่าในภาคปฏิบัติแห่งกระบวนการพัฒนาประเทศ แนวคิดดังกล่าวยังถูกใช้งานและมีความเป็นสถาบันอย่างมั่นคงแข็งแกร่ง บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เป็นเบื้องต้นที่สะท้อนปฏิบัติการของกลุ่มคนหลากหลายที่พยายามสร้างแรงกระเพื่อมให้สังคมเห็นถึงความไม่ปกติ ขาดศีลธรรมและล้าหลังของแนวคิดการพัฒนาที่ถูกสถาปนาขึ้นตั้งแต่ ศตวรรษที่ 1960 และประเด็นความไม่ลงรอยดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องในระดับมหาวิทยาลัย หรือจะเรียกได้ว่าเป็นยุคสมัยแห่งความไม่ลงรอยระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงและโลกวิชาการ

บทความแบ่งการนำเสนอออกเป็นสามประเด็น คือ การสถาปนาเชิงสถาบันของแนวคิดการพัฒนา ปฏิบัติการสร้างแรงกระเพื่อมเพื่อทบทวนการพัฒนา และสังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนาในสถาบันการศึกษา

สังคมวิทยาเกิดในช่วงที่ยุโรปกำลังเปลี่ยนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยได้รับอิทธิพลจาก**หลักเหตุผลนิยมของวิทยาศาสตร์** (science) และ**ทฤษฎีวิวัฒนาการ** (evolution theory) นำมาเป็นกรอบในการอธิบายสังคม เชื้อมั่นในหลักสากล มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ “ก้าวหน้า” (progress) โดยนำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ระบบ “ทุนนิยม” ในประเทศยุโรป ที่เต็มไปด้วยบรรยากาศของการเปลี่ยนแปลง (อุตสาหกรรม/ทุนนิยมตะวันตก) สร้างความเชื่อร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่ดี และนำความก้าวหน้ามาสู่มนุษยชาติ โดยที่ความก้าวหน้าถูกมองว่าเป็นกฎสากลของวิวัฒนาการแห่งมนุษยชาติ แม้ว่ายุคปัจจุบัน มุมมองต่อการพัฒนาได้ปรับเปลี่ยนเน้นมุมมองที่ซับซ้อน โดยเชื่อมโยงกับประเด็นเชิงสิทธิและความเท่าเทียม หรือประเด็นทางเลือกการพัฒนา

ที่หลากหลาย หากแต่ในทางปฏิบัติรัฐชาติที่สมัยหนึ่งเป็นหัวหอก นำการเปลี่ยนแปลงกลับไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญเท่ากับตัวเลขการพัฒนา เศรษฐกิจที่ไม่สามารถสะท้อนคุณภาพชีวิต ประเด็นเชิงสิทธิและความเท่าเทียมได้จริง

การทำความเข้าใจที่มาของปฏิบัติการของการพัฒนาที่ยังจากลึกลงในหนังสือเล่มกะทัดรัดเรื่อง Analyzing theories of development ของ David Goldsworthy ได้ชักชวนให้กลับไปทบทวนคุณสมบัติของการพัฒนา มากกว่าจะมุ่งทำความเข้าใจอย่างตายตัว โดยคุณสมบัติ *ประการแรก* ได้แก่ คุณสมบัติเชิงสัมพัทธ์ (relative) กล่าวคือ การจะบอกว่าจะอะไรพัฒนาหรือไม่ นั้นจำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น เช่น การเปรียบเทียบความสำเร็จ ในตะวันตกหรือใช้เป็นบรรทัดฐานในการวัด *ประการที่สอง* การพัฒนามีลักษณะที่มีเป้าหมายชัดเจน (goal-orientated) มีการเชื่อมโยงกับจุดหมายปลายทางอันหนึ่งซึ่ง คือ การพัฒนาแล้ว (developed-ness) โดยคำว่า “development” ที่เป็นกระบวนการทางเศรษฐกิจนั้น มีเป้าหมายที่ยอมรับกัน คือ การเพิ่มผลผลิตและการเติบโตของอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องทางสังคม คือการกระจายรายได้อย่างเสมอภาคและดึงดูดผู้คนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการเงิน ส่วนทางวัฒนธรรม การสร้างความรู้สึกร่วมกันถึงความ เป็นชาติมีความเชื่อมั่นและพร้อมจะเสียสละเพื่อชาติ (a new nation self-image) *ประการที่สาม* การพัฒนามีค่านิยมทอดแทรกอยู่ (normative) เพราะการพัฒนา หมายถึง การได้มาซึ่งสภาพที่พึงปรารถนา ซึ่งที่สุดแล้ว ความเป็นนามธรรมและอาจจะตั้งอยู่บนความชอบ หรือค่านิยม (value preference) ของกลุ่มคน ยกตัวอย่างเช่น ความสนใจอาจจะอยู่ที่ผลผลิต (output) ที่เป็นสินค้าทางการเมือง ซึ่งตอบสนองทั้งความต้องการของรัฐ

เพื่อให้รัฐดำรงอยู่ได้ และตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้เขาพอใจและเห็นว่าระบบการเมืองที่ดำรงอยู่มีคุณค่าต่อพวกเขา สมควรที่พวกเขาจะให้การเกื้อหนุน (อ้างถึงใน พงทฤษฏีสถาน ชุมพล, 2530: 3-9)

สำหรับประเด็นเรื่องค่านิยมในการพัฒนานี้มีความสำคัญดังที่เพนนอคได้ย้ำถึง ค่านิยมใน 2 ระดับที่เกี่ยวข้องกัน คือ ระดับสูง (higher-order) เป็นค่านิยมที่มีลักษณะนามธรรม (abstract) หรือค่านิยมที่เกี่ยวกับศีลธรรมของมนุษย์ เช่น เสรีภาพ ศักดิ์ศรี ความอึดเอิบในตนเอง (self-fulfillment) (เป็นระดับค่านิยมยุคปัจจุบันพูดถึงกันมาก ซึ่งอาจหมายถึงรวมถึงการพัฒนาที่ว่าด้วยความพอเพียงด้วย) ส่วนค่านิยมระดับต่ำ (lower-order) หมายถึงค่านิยมที่กล่าวถึงในการวางแผนการพัฒนาสังคม เช่น สังคมที่เน้นการบริโภคของมวลชน (mass consumption society) การกระจายรายได้ (redistributed income) ซึ่งตามหลักการแล้วการพัฒนาต้องมุ่งไปที่สุดมุ่งหมายของค่านิยมระดับสูง หากแต่ในทางปฏิบัติกลับเน้นค่านิยมระดับต่ำมากกว่า ในความเป็นจริงต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองระดับ โดยระดับต่ำจะถูกใช้เป็นวิธีการ เพื่อไปบรรลุจุดมุ่งหมายระดับสูงเป็นสำคัญ (พงทฤษฏีสถาน ชุมพล, 2530)

เมื่อทบทวนความเคลื่อนไหวของนิยามและปฏิบัติการจะพบว่า ในช่วงทศวรรษแรกแห่งการพัฒนา (ค.ศ.1960) ความหมายของการพัฒนาผูกโยงอยู่กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นักเศรษฐศาสตร์นิยามการเติบโตโดยอาศัยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมเป็นเครื่องชี้วัด หมายถึงการให้ความสำคัญกับระดับการพัฒนาตามมูลค่าทางเศรษฐกิจ ต่อมาช่วง ค.ศ. 1970 เริ่มมีการตระหนักถึงปัญหาสังคมที่เกิดควบคู่กับการเติบโต จึงมีการเชื่อมโยงประเด็นทางสังคมเข้ากับทางเศรษฐกิจมากขึ้น องค์การสหประชาชาติ

ในฐานะที่มีบทบาทในการสร้างแนวทางที่เป็นแบบแผนเดียวกัน ได้กำหนดองค์ประกอบของการพัฒนาไว้เป็นแนวทาง โดยเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเสมอภาค ศักยภาพของคน และการครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึง หากแต่ในครั้งนั้นไม่มีการปฏิบัติที่ชัดเจน ต่อมาในช่วงปี ค.ศ.1980 การถกเถียงเรื่องความหมายการพัฒนาขยายตัวอย่างมาก แนวความคิดต่างๆ มีลักษณะที่สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนในประเด็นการพัฒนาอย่างมาก โดยมีความพยายามลดปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจลง เช่น การกล่าวถึงความจำเป็นพื้นฐาน การพัฒนาคน การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาจากภายในและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น และนับตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา เป็นการหันไปสู่ทางเลือกใหม่ เพื่อตอบโต้กับวิกฤตการพัฒนาที่เป็นผลมาจากการไม่สามารถปรับตัวเข้ากับวิถีอุตสาหกรรมได้อย่างราบรื่นของประชากรที่อยู่ชายขอบ นำไปสู่ปรากฏการณ์ที่ชุมชนและวัฒนธรรมถูกทำลาย (จินทนา บรรพศิริโชติและสุริชัย หวันแก้ว, 2539: 12-13) จนกระทั่งปัจจุบันได้เชื่อมโยงกับประเด็นทางสิ่งแวดล้อมรวมถึงความมั่นคงในระดับต่างๆ นับตั้งแต่อาหารจนกระทั่งการดำรงชีวิตประจำวัน

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาทำความเข้าใจการพัฒนาอย่างทะลุทะลวงนั้น ต้องยอมรับว่ายังไม่มียุทธศาสตร์ที่อธิบายได้อย่างถอณาถอนโค่นได้เท่ากับ*การวิเคราะห์เชิงวาทกรรม* ซึ่งหัวใจของการวิเคราะห์การพัฒนาที่เป็นวาทกรรม อยู่ที่การพยายามแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดขั้นตอน ความสลับซับซ้อนและความเป็นมาของบรรดาเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การเกิดขึ้นและภาคปฏิบัติภารกิจจริงของวาทกรรมการพัฒนาชุดหนึ่ง รวมถึงตลอดถึงผลกระทบหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ภาคปฏิบัติภารกิจจริงของกระบวนการพัฒนาชุดนั้นๆ ด้วย Escobar (1992) ได้กล่าวถึงการ

วิเคราะห์การพัฒนาในฐานะวาทกรรมไว้ว่า เป็นการช่วยให้ข้ามพ้นไปจากเรื่องของ “ทางเลือกในการพัฒนา” (development alternative) สู่การพัฒนาทางเลือกแบบอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของการพัฒนา หรือถ้ากล่าวให้ง่ายขึ้น ในฐานะนักสังคมวิทยา อาจะหมายถึงการปลดโซ่ตรวนแห่งการพัฒนาที่เคยกล่าวถึงมาตั้งแต่ยุค 1960 หรือก่อนหน้า ไปสู่การกล่าวแบบง่าย ๆ ว่าด้วย ศาสตร์แห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ไชยรัตน์ ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของวาทกรรมการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ประการแรก กระบวนการในการจัดระเบียบ (disciplining techniques) เพื่อการพูดถึง/เขียนถึง โดยวิธีการ กระบวนการจัดระเบียบที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การทำให้เรื่องของการพัฒนากลายเป็น “ความรู้” และ “ความจริง” ผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การทำให้เป็นแขนงวิชา (discipline) เพื่อการเรียนการสอนในรูปของการศึกษาการพัฒนา (development studies) และอาณาบริเวณศึกษา (area studies) ซึ่งเป็นสาขาที่แต่เดิมผูกขาดการสร้างขึ้นโดยมหาอำนาจตะวันตก โดยมีลักษณะที่ดูน่าเลื่อมใส น่าศรัทธาและมีคุณธรรมสูง ประกอบกับการทำให้สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา (normalization) ผ่านการสร้างสถาบัน องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาขึ้นมา เช่น ธนาคารโลก องค์กรพัฒนา ระหว่างประเทศ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้งในและระหว่างประเทศ รวมถึงหน่วยงานของรัฐในประเทศด้อยพัฒนาเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนา เช่น หน่วยงานวางแผนของประเทศต่างๆ เป็นต้น รวมถึงการเปิดหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายในมหาวิทยาลัยตะวันตก เป็นต้น

รวมถึงการสร้างระบบผู้เชี่ยวชาญขึ้นมา ในฐานะ “ผู้พิพากษา” ตัดสินว่าอะไรคือการพัฒนาหรือด้อยพัฒนา

ประการที่สอง คือ การกีดกันปิดกั้น (exclusion) ประเทศด้อยพัฒนา จากกระบวนการสร้างความรู้และความจริงว่าด้วยการพัฒนา โดยองค์ความรู้ท้องถิ่นต่างๆ จากประเทศด้อยพัฒนาถูกมองว่า ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ด้อยกว่าความรู้จากประเทศตะวันตก รัฐในประเทศด้อยพัฒนา จึงเป็นหัวหน้าการเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างตะวันตกภายใต้การเชื่อมโยง การพัฒนาเข้ากับการสร้างชาติ ความมั่นคงของชาติ รวมถึงการสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาตามความหมายที่เป็นประสบการณ์จากประเทศตะวันตกเป็นหลัก กระบวนการดังกล่าวได้นำไปสู่การบดบัง ปิดกั้น ประชาชน ไม่ให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา กลายเป็นความเหนือกว่าของรัฐโดยไม่เปิดโอกาสให้กับประชาชนกลุ่มต่างๆ การไม่เห็นด้วย หรือการไม่มั่นใจกลายเป็นการต่อต้าน ทำทนายอำนาจรัฐ

สาระสำคัญ *ประการสุดท้าย* ได้แก่ เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ประเทศตะวันตกสนใจกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้มานานแล้ว แต่ในอดีตวิธีการไม่แนบเนียนเท่าจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง วาทกรรมการพัฒนาจึงเป็นเครื่องมือหลักที่ทำให้มหาอำนาจเข้ามามีบทบาทอย่างสูงในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา และตะวันออกกลาง เนื่องจากมีเงินทุน เทคโนโลยีวิทยาการ ระบบข้อมูลข่าวสารมากกว่า ก้าวหน้ากว่า จึงได้เสนอวิธีการเยียวยาแบบเบ็ดเสร็จเหมารวมเหมือนกันหมด ให้กับบรรดาประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบีฟาร์, 2543: 23-40)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นคงพอทำให้เห็นภาพมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่นานา ยาวนาน ซับซ้อน และยากต่อการปลดปล่อย ท่ามกลางกระแสความก้าวหน้าทางวิชาการที่เปิดเผย เปิดโปง รื้อถอน กระบวนการสร้างความรู้ สถาปนาความจริงของการพัฒนากระแสหลัก ขณะเดียวกับรัฐในประเทศกำลังพัฒนายังคงมุ่งมั่นดำเนินตามรอยแห่งความผิดพลาด ล้าหลัง บิดเบือน เหลื่อมล้ำอย่างบ้าคลั่งเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาคปฏิบัติของการพัฒนาจะทวีความรุนแรงและเถาเถิม ในหลายพื้นที่เพื่อสถาปนาอำนาจและตอกย้ำความเหนือกว่าของอุดมการณ์ที่ถูกผลิตขึ้นมาเนิ่นนาน หากแต่ในช่วงเกือบ 20 กว่าปีมานี้ ได้เกิดปฏิบัติการของประชาชนคนธรรมดา ที่ได้รับผลกระทบต่อนโยบายการพัฒนาที่พวกเขาไม่เพียงแสดงความไม่เห็นด้วย แต่ได้มีการแสดงออกถึงจุดยืนที่แตกต่างในหลากหลายประเด็น ซึ่งปรากฏทุกภูมิภาคของประเทศ บางกรณีถือเป็นบทเรียนแห่งความล้มเหลวของการพัฒนา เช่น เชื้ออหิวาต์หรือกรณีแม่เมาะ ที่ทุกวันนี้ผลกระทบยังไม่สามารถแก้ไขได้ในด้านที่อยู่อาศัยและประเด็นสุขภาพ หรือกรณีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ที่กลายเป็นพื้นที่ดูงานความเติบโตของอุตสาหกรรมที่เปียดเปียน เปียดขับคนท้องถิ่นหลายต่อหลายกรณีที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านแผ่วเบาหลงตามระยะเวลา และความสลับซับซ้อน ความเรื้อรังของประเด็นปัญหา สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือในช่วงระยะเวลากว่า 20 ปี เราได้เห็นถึงการเคลื่อนไหวเช่นที่ว่านี้กระจายไปทั่วทุกภูมิภาค ปรากฏการณ์ที่ว่าเป็นเสมือนภาพสะท้อนการลดทอนความเป็นเจ้าของสถาบันแห่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง และมีได้หยุดหย่อน ในบทความชิ้นนี้จะขอกล่าวย้ำถึง ความไม่ลงรอยดังกล่าวของโลกแห่งศาสตร์การพัฒนา และโลกชีวิตจริงของผู้คน

โดยจะขอยกตัวอย่างเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในภาคใต้ ต่อกรณีการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ เนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ ส่งผลกระทบในพื้นที่ต่อเนื่องครอบคลุมพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย ฝั่งอันดามัน และชายแดน ขณะเดียวกันชาวบ้านในพื้นที่ภาคใต้ปัจจุบันได้เรียนรู้จากประสบการณ์ในพื้นที่อื่นที่มีปัญหาท่อน้ำจึงทำให้มีประสบการณ์ อีกทั้งยังมีการประสานเป็นเครือข่ายในพื้นที่ภาคใต้ ผลิตสื่อเพื่อสื่อสารกับภายนอก ตลอดจนเคลื่อนไหวผ่านสื่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง² ซึ่งหลายวิธีการสะท้อนความพยายามในการลดทอนความเป็นสถาบันของการพัฒนาได้อย่างชัดเจน

ปฏิบัติการสร้างแรงกระเพื่อมเพื่อทบทวนการพัฒนา

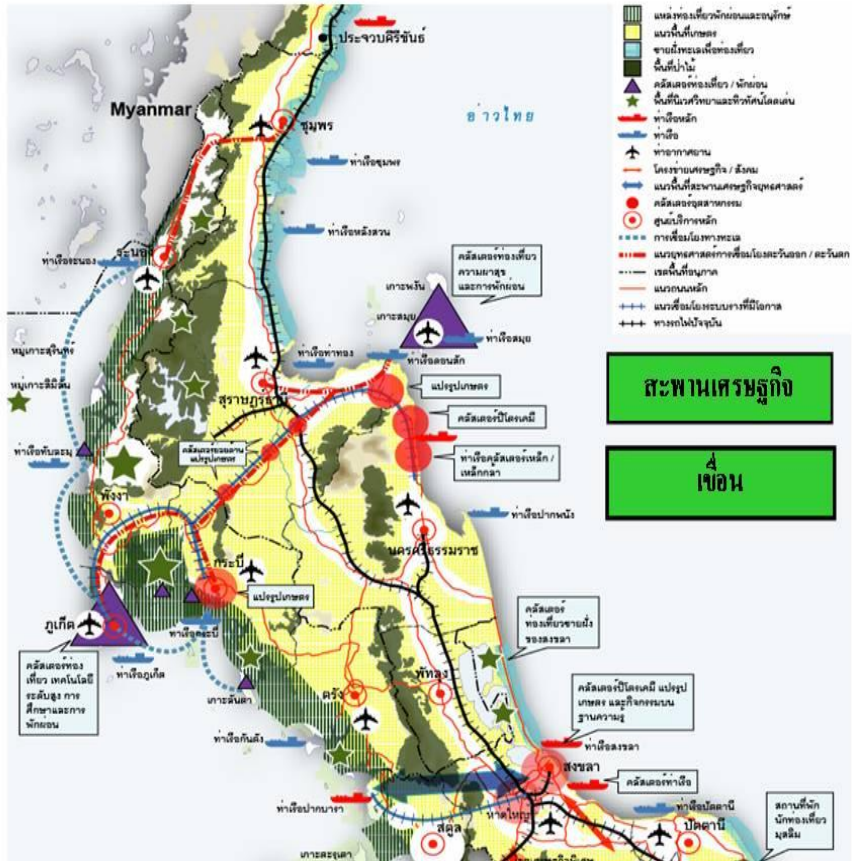
ในส่วนนี้จะเป็นการกล่าวถึงการเคลื่อนไหวภาคประชาชน ที่สะท้อนการคัดค้านการพัฒนาที่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวนำ โดยจะหยิบยกกรณีแผนพัฒนาภาคใต้ที่มีการรวมกลุ่มประชาชนจากพื้นที่ต่างๆ เคลื่อนไหวแสดงความไม่เห็นด้วยต่อแผนดังกล่าว

จากรายงานผลการศึกษา เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งภาคใต้ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2532 เป็นจุดเริ่มต้นของแผนพัฒนาฯ จากมติเห็นชอบยุทธศาสตร์การพัฒนา “สะพานเศรษฐกิจ” เชื่อมโยงฝั่งอันดามันและอ่าวไทยด้วยระบบคมนาคมขนส่งร่วมแบบผสมผสาน ประกอบด้วย ถนน รถไฟ ท่อน้ำมัน ระหว่างฝั่งอันดามัน (กระบี่) และอ่าวไทย (ขนอม) ต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อ 21 พฤศจิกายน 2532 เห็นชอบให้ทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่ง

² ดูตัวอย่างจาก รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย ช่อง Thai PBS ออกอากาศเมื่อ 21-08-2554

ทะเลภาคใต้ และเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2536 คณะรัฐมนตรีได้มติเห็นชอบกรอบแผนแม่บท โดยระบุว่าภาครัฐจะสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานเฉพาะโครงการที่ให้ผลคุ้มค่าทางเศรษฐกิจนอกจากนี้ยังกล่าวถึงทิศทางการพัฒนาว่า เป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมแกนนำขนาดใหญ่ เน้นอุตสาหกรรมน้ำมันและปิโตรเคมีเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องตามมา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) เนื่องจากภาคใต้มีจุดเด่นด้านชายภูมิที่ยาวเป็นคาบสมุทร โดยมีมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิกอยู่ขนานข้าง หากสามารถสร้างสะพานเศรษฐกิจ จะทำให้การขนส่งข้ามคาบสมุทรทำได้สะดวก และอาจนำไปสู่การผลิตสินค้าต่อเนื่องจำนวนมหาศาลตลอดแนวสะพาน นำไปสู่การเติบโตของระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งหากเป็นไปตามแผนดังกล่าว พื้นที่ภาคใต้จะกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างมหาศาล ในเอกสารเผยแพร่ชื่อ “สงขลา-สตูล ก้าวสู่จังหวัดอุตสาหกรรมหนัก” ได้กล่าวถึงสะพานเศรษฐกิจสงขลา สตูลซึ่งมีท่าเรือน้ำลึกปากบารา อ.ละงู จ.สตูล เป็นท่าเรือใหญ่ฝั่งอันดามัน และมีท่าเรือน้ำลึกนาทับ (สงขลา2) อ.จะนะ จ.สงขลา เป็นท่าเรือขนาดใหญ่ฝั่งอ่าวไทย โดยมีการเชื่อมต่อท่าเรือน้ำลึกทั้ง 2 แห่งด้วยรถไฟรางคู่เน้นเพื่อการขนส่งสินค้าและมีถนนขนานทางรถไฟเพื่อการขนส่งสินค้าข้ามคาบสมุทร สะพานนี้จะเป็นหัวใจของการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคใต้ตอนล่าง (คณะทำงานยุทธศาสตร์พัฒนาสงขลา-สตูล, 2554) ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของแผนเท่านั้น การวางแผนพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ได้ถูกชาวบ้านตั้งคำถามถึงการมีส่วนร่วมรวมถึงการคัดค้านในหลายโครงการในหลายจังหวัด จนกระทั่งมีการรวมเป็นเครือข่าย โดยจะกล่าวถึงปฏิบัติการ

ของ “เครือข่ายขบวนการประชาชนภาคใต้” และ การคัดค้านของชาวบ้านในบางพื้นที่เป็นกรณีตัวอย่างในลำดับถัดไป

ภาพที่ 1 ภาพจำลองแผนการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ที่มา : <http://www.prachatham.com>

หัวข้อบทความคัดค้านการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภาคใต้ : เครือข่ายขบวนการประชาชนภาคใต้

การขับเคลื่อนเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ภายใต้ “เครือข่ายขบวนการประชาชนภาคใต้” มีจุดเริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวคัดค้าน โรงไฟฟ้า บ่อนอก บ้านกรูด เมื่อสิบกว่าปีก่อน เมื่อ พ.ศ. 2540 ปราบกฏเหตุการณ์ชาวบ้านปิดถนนเพชรเกษม เพื่อประท้วงโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอก และบ้านกรูด จนทำให้ความขัดแย้งปรากฏเป็นประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะประเด็นความผิดพลาด อันนำมาซึ่งความไม่น่าเชื่อถือของรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment ,EIA) จนทำให้ต้องยกเลิกโครงการ การเคลื่อนไหวครั้งนั้นนำมาซึ่งชุดประสบการณ์ที่เป็นชุดเดียวกับชาวบ้านในพื้นที่อื่นๆ หากแต่อาจจะแตกต่างที่ชาวบ้านที่นี่สามารถหยุดการก่อสร้างโรงไฟฟ้าในบ้านตัวเองได้ แต่โครงการก็ย้ายไปที่อื่นอยู่ดี ในประสบการณ์ครั้งนั้น สิ่งที่ชาวบ้านเรียนรู้ คือ “หากไม่เข้มแข็งพอจะถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่พัฒนาที่รัฐบาลและคนนอกพื้นที่เป็นผู้กำหนด เป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุด ขณะที่ชาวบ้านเจ้าของพื้นที่กลับต้องเสียสละและสูญเสีย” ความไม่ลงรอยดังกล่าวสะท้อนผ่านคำพูดในลักษณะต่างๆ เช่น

“ ชาวประจวบ ขอยืนยันสิทธิของเรา บนแผ่นดินที่เราเกิดจนตาย คนอื่นจะมากำหนดอนาคต แทนตัวเราไม่ได้ มิติของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกทิศทางการพัฒนา ชาวประจวบ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับทุกๆ คน”

(สุรวิรัตน์ แต่ชูตระกูล,2553: 16)

ข้อเขียนข้างต้นปรากฏในหนังสือ “ชาวประจวบฯ ขอกำหนดอนาคตของตัวเอง” ซึ่งเป็นหนังสือที่เครือข่ายจัดพิมพ์เพื่อสะท้อนเสียงของชุมชนท้องถิ่น ที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาที่ละเลยเสียงคนในพื้นที่ รวมทั้งการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่แบบเดิม ที่แสดงอาการจู้จिम เบียดขับ และผลักดัน ให้พวกเขาออกจากองค์ความรู้ของศาสตร์แห่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นเมื่อร้อยปีก่อน และที่สำคัญได้สะท้อนถึงว่าที่ผ่านมาไม่ได้คำนึงถึงสิทธิและความเท่าเทียม

“ถ้าแยกประเทศอยู่ได้ พวกกูคงแยกไปนานแล้ว เบื่อพวกพูดจาไม่รู้เรื่อง บอกจนปากฉีกถึงไบหวาไม่เอาโครงการอุตสาหกรรมสกปรก ยังยัดมาให้อยู่ได้ ถ้าพวกเราเป็นคน que บริหารความเครียดไม่เป็นคงบ้าเป็นหมูคณะไปแล้ว”

(สุวีรัตน์ แต่ชูตระกูล, 2553: 28)

ภาพที่ 2 หนังสือ “ชาวประจวบฯ ขอกำหนดอนาคตของตัวเอง” สรุปรบที่เขียนที่ได้จากการต่อสู้กับรัฐในนามการพัฒนา

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนของกรอบการเล่าประสบการณ์ผ่านหนังสือเล่มเล็กๆ ว่าด้วย เรื่องราวการเคลื่อนไหว ต่อสู้ และสิ่งชาวบ้านได้เผชิญระหว่างที่คัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพลังชาวบ้านที่แสดงออกอย่างชัดเจนผ่านสื่อที่พวกเขาสร้างขึ้นเพื่อสื่อสารกับผู้ที่สนใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศ หากไม่นับรวม นักวิชาการบางกลุ่ม องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา คงมีผู้คนจำนวนไม่มากนักที่สนใจกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของประเทศ เพราะมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องไกลตัว ถ้าพิจารณาทำมาหากินในแต่ละวันก็เหนื่อยมากพออยู่แล้ว หรือมองว่าเรื่องของการกำหนดทิศทางของประเทศเป็นเรื่องของชนชั้นนำเท่านั้น โดยสภาพการณ์ที่เกิดปัญหาอย่างมากมายในสังคมไทยปัจจุบันหากจะปล่อยให้เป็นที่รับผิดชอบของหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งอาจจะไม่เพียงพอ หลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างสะท้อนให้เห็นถึงความพקר่อง ไม่เป็นธรรม ไม่ครอบคลุม ตลอดจนทั้งปัญหาครอบครัวชั้นในมิติต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่นำไปสู่การตั้งคำถามถึงความหน้าเชื่อถือขององค์กรนำการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันช่องว่างทางความรู้ระหว่างประชาชนกับรัฐมิได้กว้างขวางเช่นเมื่อ 50 ปีก่อนที่จะใช้การอ้างถึงความเหนือกว่าของความรู้และอำนาจที่เป็นทางการจากประสบการณ์ของชาวบ้านหลายกลุ่มได้พิสูจน์แล้วว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงมายาคติ ไม่ได้เป็นความจริงสูงสุด หรือสิ่งที่ถูกต้องที่สุดเพียงชุดเดียวหากแต่เป็นเพียงความจริงของใคร ที่สร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและการเมืองในยุคสมัยใด ดังตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็น

การส่งสัญญาณถึงการบั่นทอนความเป็นสถาบันของแนวคิดการพัฒนา
กระแสหลัก

กรณีการเคลื่อนไหว “ชาวสตูลไม่เอาท่าเรือน้ำลึกปากบารา”

ภาพที่ 3 เอกสารประชาสัมพันธ์การเคลื่อนไหวเชื่อมโยงประเด็น
ประวัติศาสตร์ของคนสตูล ที่คนละชุดกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ
ที่มา: <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=955000060711>

ในงานเสวนาเรื่อง “ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดสตูล” จัด
ขึ้นเมื่อ วันที่ 10 มิถุนายน 2555 ณ ลานสาธารณะชายหาดปากบารา ตำบล
ปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล โดยเครือข่ายภาคประชาชนร่วมคัดค้าน
ท่าเรืออุตสาหกรรมปากบารา จัดขึ้นเพื่อให้ข้อมูลและแสดงจุดยืนของ
ประชาชนชาวจังหวัดสตูล ต่อโครงการท่าเรืออุตสาหกรรมปากบาราและ
โครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“ความจริงแล้วควรจะมีการยกเลิกโครงการท่าเรืออุตสาหกรรม
ปากบาราและโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาตั้งนานแล้ว เนื่องจาก

คนที่เขียนโครงการนี้ไม่ใช่ชาวสตูล และไม่ได้มาอาศัยอยู่ในจังหวัดสตูล แต่เป็นเพียงคนที่ต้องการหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ และสร้างมลพิษ มลภาวะ และหายนะให้เกิดขึ้นในพื้นที่เท่านั้น”

ในตอนท้ายของการเสวนาได้มีการประกาศเจตจำนงของกลุ่มชาวบ้านในนามของเครือข่ายประชาชนคนสตูล และพี่น้องเครือข่ายทั่วภาคใต้ ดังนี้ ประการแรก: ยืนยันใน “อุดมการณ์และคุณค่าที่ยึดถือร่วมกัน” ของจังหวัด คือ สตูล สงบ สะอาด ธรรมชาติบริสุทธิ์ ประการที่สอง: กำหนด “ทิศทางการพัฒนา” ของจังหวัดสตูล ให้มุ่งเน้นความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การศึกษา และวัฒนธรรม ขอเป็นสังคมสีเขียว ไม่เป็นสังคมอุตสาหกรรม ไม่เอาโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ประการที่สาม : โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในจังหวัดสตูลต้องใช้ “กระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง” ทุกขั้นตอน โดยประชาชนต้องมีฐานะในการเข้ามีส่วนร่วมเท่าเทียมกับภาครัฐ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ มิใช่เพียงผู้ได้รับแจ้งให้ทราบ ผู้ร่วมประชุมลงชื่อ แต่ต้องเป็นผู้ร่วมกำหนดออกแบบ และตัดสินใจการพัฒนา ประการที่สี่: “ไม่เอาโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่” ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน น้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ริมฝั่งทะเล และหมู่เกาะ รวมทั้งไม่เอาโครงการพัฒนาใดๆ ที่จะส่งผลทำลายดิน ทำลายน้ำ ทำลายป่า ทำลายทะเล ทำลายแหล่งอาหารของสตูล และทำลายสังคมวิถีวัฒนธรรม ไม่ว่าจะ เป็นโครงการก่อสร้างท่าเรือ น้ำลึก ปากบารา โครงการท่าเรืออุตสาหกรรม หรือโครงการอื่นๆ ประการที่ห้า: รัฐบาล “ควรยุติความคิดฝันหรือแผนการใดๆ ที่จะกำหนดให้ภาคใต้เป็นส่วน

หนึ่งของสะพานเศรษฐกิจโลก” เลิกมุ่งหวังที่จะแสวงหารายได้หรือความมั่นคงจากการเป็นตัวกลางของระบบขนส่งสินค้าโลก ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ถูกครอบงำโดยกลุ่มทุนโลก ได้ไม่คุ้มเสีย ไม่ยั่งยืน และเป็นที่มาของสารพัดโครงการการพัฒนาขนาดใหญ่ในภาคใต้ อันก่อให้เกิดความทุกข์แก่ประชาชนไม่สิ้นสุด และสุดท้าย: ชาวสตูลและพี่น้องทั่วภาคใต้ “จะร่วมกันปกป้องแผ่นดินเกิด” วิถีวัฒนธรรม และสุขภาวะไว้ให้ลูกหลานในอนาคตสืบไป (manager online, เข้าถึงเมื่อ 15 มิถุนายน 2556)

ข้างต้นเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันทิศทางการพัฒนาจังหวัดสตูลว่าจะต้องให้ชาวสตูลกำหนดอนาคตของตัวเอง ซึ่งในสังคมประชาธิปไตยถือว่าเป็นสิ่งที่พึงสนับสนุนให้เกิดขึ้น

กรณีคัดค้านการสร้างโรงถลุงเหล็ก อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

นอกจากนี้ยังมีกระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่กำลังต่อสู้และเชื่อมโยงประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและ ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ที่อำเภอบางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ โดยโครงการดังกล่าวมีมาดังนี้

ภาพที่ 4 แสดงพื้นที่ก่อสร้างโรงถลุงเหล็ก และ ป้ายแสดงข้อความคัดค้านในพื้นที่ชุมชน (ถ่ายเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551)

สืบเนื่องจาก สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือสภาพัฒน์ฯ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักในประเทศ โดยวางแผนให้ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ เป็นที่ตั้งของโครงการเวสต์เทิร์นซีบอร์ด มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก ทั้งที่ประเทศไทยไม่มีแร่เหล็กตั้งนั้นต้องนำเข้าจากต่างประเทศเพียงอย่างเดียวเท่านั้น สาเหตุสำคัญที่ทางสภาพัฒน์ฯ ได้เลือกพื้นที่บนอำเภอบางสะพานนั้น เพราะมีพื้นที่ติดทะเลเหมาะสำหรับอุตสาหกรรมหนักที่ต้องใช้แหล่งน้ำ และมีร่องน้ำลึกตามธรรมชาติบริเวณแหลมแม่รำพึง เหมาะในการสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึก เพื่อขนส่งสินแร่เหล็กจากต่างประเทศ และห่างจากกรุงเทพมหานครไม่มาก ราคาที่ดินไม่แพง คาดว่าอุตสาหกรรมถลุงเหล็กในบริเวณนี้ที่ใช้พื้นที่ถึง 20,000 ไร่ จะมีกำลังการผลิตรวมปีละ 30 ล้านตัน ประเทศไทยจะได้กลายเป็นผู้ผลิตเหล็กรายใหญ่ของโลก ด้วยงบลงทุนสูงถึง 500,000 ล้านบาท (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, online, 2551) โครงการก่อสร้างดังกล่าว มีข้อคิดเห็นที่สะท้อนถึงความไม่เห็นด้วย เป็นต้นว่า

“อำเภอบางสะพานเป็นแหล่งที่มีธรรมชาติงดงามมากแห่งหนึ่งของเมืองไทย โดยเฉพาะชายฝั่งทะเลบริเวณหาดบ้านกรูดไปจนถึงหาดแม่รำพึง ได้รับการยอมรับว่ามีชายหาดสวยงามเหมือนกับชายหาดหัวหินหรือชะอำในอดีต อากาศบริสุทธิ์ น้ำทะเลสีสวย อาหารทะเลอุดมสมบูรณ์ ผู้คนยังไม่พลุกพล่านมาก ในอนาคตมีศักยภาพพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้อีกมาก โดยเฉพาะหากประเทศไทยต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หากสภาพัฒน์ฯ หรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยวางแผนดี ๆ

หาดบ้านกรูดถึงหาดแม่รำพึงอาจเป็นสวรรค์ของนักท่องเที่ยว
แห่งใหม่ทั้งในและนอกประเทศที่สร้างรายได้ให้ประเทศ
ปีละหลายแสนล้านบาท”

อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาลได้เห็นชอบในการก่อสร้างโรงถลุงในพื้นที่
อำเภอบางสะพานแล้ว สิ่งที่มีผิดพลาดอย่างมหันต์ก็คือ รัฐบาลหรือบริษัทไม่ได้
บอกชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงจับปลา จับกุ้ง ทำสวนมะพร้าว
สวนปาล์ม และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เจ้าของรีสอร์ท ร้านอาหาร
ว่าในอนาคตจะเกิดโรงงานถลุงเหล็กใหญ่ที่สุดในโลกอยู่หน้าบ้านพวกเขา

“ไม่มีใครบอกพวกเขาว่า จะมีปล่องพ่นควันพิษ 29 ปล่อง พ่น
ฝุ่นพิษขึ้นสู่ท้องฟ้าปีละ 300,000 ตันต่อปี ไม่มีใครบอกพวกเขาว่า
บริเวณทะเลหน้าแหลมแม่รำพึง ที่กรมประมงประกาศว่าเป็นพื้นที่ที่
ปลาชุมมาวางไข่หนาแน่นที่สุดในอ่าวไทย รองจากหมู่เกาะอ่างทอง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทะเลแถบหลังสวน จังหวัดชุมพรนั้นกำลังจะ
กลายเป็นท่าเทียบเรือน้ำลึก มีสะพานยื่นออกไปนอกหาดยาวถึง 2
กิโลเมตร เพื่อให้เรือสินค้าขนาดใหญ่หลายสิบลำมาส่ง
แร่เหล็กปีละ 3 ล้านกว่าตัน”

“ไม่มีใครบอกพวกเขาว่า โรงงานถลุงเหล็กขนาดยักษ์
เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้พลังงานไฟฟ้ามหาศาล สิ่งที่ต้องเกิดขึ้นต่อมา
ก็คือ การก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด 2,800 เมกะวัตต์ ของ
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) บริเวณอำเภอบ้านดอน

ที่อยู่ติดกับอำเภอบางสะพาน เพื่อป้อนไฟฟ้าให้กับโรงถลุงเหล็กเหล่านี้”

“ ไม่มีใครบอกพวกเขาว่า อุตสาหกรรมปล่อยมลพิษสกปรกที่สุดกำลังจะเกิดขึ้นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อป้อนไฟฟ้าส่วนใหญ่ให้กับโรงงานถลุงเหล็ก และโรงไฟฟ้าก็ต้องสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึกเพื่อขนเชื้อเพลิงถ่านหินจากอินโดนีเซียมาใช้ผลิตไฟฟ้าปีละ 9 ล้านตัน และสร้างปล่องสูงนับร้อยเมตรเพื่อพ่นก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศ ตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน”

(วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2551)

สิ่งที่คนในพื้นที่ได้รับรู้ก็คือ เมื่อสิบกว่าปีก่อน บริษัทเครือสหวิริยาได้ก่อสร้างโรงงานรีดเหล็ก โรงงานเหล็กเส้นขึ้นมา โดยที่ชาวบ้านยังไม่ทันคิดอะไรชัดเจน แต่ผลที่ตามมาก็คือ ตั้งแต่มีโรงรีดเหล็กที่มีปล่องปล่อยควันพิษลอยออกมาทุกคืน น้ำฝนที่ชาวบ้านเคยดื่มมานานไม่อาจดื่มได้อีกต่อไป เพราะมีคราบน้ำมันลอยอยู่ ต้องซื้อน้ำดื่มในตลาดแทน กุ้ง ปลา จำนวนมากที่เคยจับได้แถบหาดแม่รำพึงก็หายไป

“สิ่งที่ชาวบ้านสังเกตเห็น คือ 5-6 ปี ที่ผ่านมา มีคนมากว่านซื้อที่ดินผืนใหญ่ๆ มากขึ้นเรื่อยๆ บางครั้งที่ดินสาธารณะ หรือป่าพรุที่ไม่เคยมีใครเป็นเจ้าของมาหลายชั่วอายุคน วันดีคืนดีก็มีการออกเอกสารสิทธิเปลี่ยนมือไปมา สุดท้ายก็ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัท และมาทราบทีหลังว่า ที่ดินหลายพันไร่ที่มีการเปลี่ยนมือ คือบริเวณที่จะก่อสร้างโรงงานถลุงเหล็กขนาดยักษ์ ที่ใช้เงินซื้อที่ดินมาอย่าง

ถูกกฎหมาย ถูกต้องตามกฎหมายของกรมโรงงานอุตสาหกรรม ของ
กรมเจ้าท่าทุกประการ ดังนั้นจึงมีสิทธิที่จะสร้างโรงงานถลุงเหล็กขึ้น
บนพื้นที่นี้ได้”

(วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2551)

เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นครั้งแล้ว ครั้งเล่า หากแต่หน่วยงานของรัฐ
และเอกชน ลืมไปว่าขณะนี้ชาวบ้านมิได้ยอมจำนนต่อกระบวนการพัฒนา
เช่นในอดีตอีกต่อไปแล้ว ชาวบ้านบางสะพานลุกขึ้นทวงถามสิทธิ
ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของพวกเขา ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ
ฉบับปี 2550 เพราะว่าหากโรงงานถลุงเหล็กเกิดขึ้นจริงแล้ว เขากลัวอากาศ
จะเป็นพิษ น้ำจะเน่า กุ้ง หอย ปู ปลาจะหายไปและนักท่องเที่ยว
จะไม่กลับมา ดังเสียงสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่เสียไปว่า

“คนงานหรือผู้บริหารโรงงานถลุงเหล็กอาจจะมาทำงานที่นี่ไม่
กี่ปี แล้วก็ย้ายงาน หรือเปลี่ยนงานใหม่ แต่คนบางสะพานต้องอยู่
กินบนผืนดินแห่งนี้ไปตลอดชีวิต พอสิ้นปีผลกำไรจากการถลุงเหล็ก
ที่ส่วนหนึ่งมาจากการทำลายธรรมชาติ และการสร้างความแตกแยก
ให้กับคนในพื้นที่ ก็กลายเป็นเงินปันผลให้กับผู้ถือหุ้นที่มีทั้งหัวดำ
และหัวแดงในตลาดหลักทรัพย์ การลุกขึ้นสู้ของชาวบ้านบางสะพาน
จึงเพิ่งจะเริ่มต้น “ (onopen, 2008)

อย่างไรก็ตามจากที่เสนอมาทั้งหมดเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นในภาคใต้
ที่มักจะปรากฏเป็นข่าวเฉพาะเมื่อเกิดเป็นความรุนแรง และมีการปะทะกัน
เท่านั้น แต่ประเด็นความเป็นธรรม ทางเลือกการพัฒนาพื้นที่บ้านเกิดกลับ
ไม่มีการกล่าวถึงมากนัก สำหรับกรณีตัวอย่างสุดท้ายที่จะนำเสนอนี้

ได้สะท้อนภาพรวมที่กล่าวมาทั้งหมดว่า ปัจจุบันขบวนการชาวบ้านในพื้นที่ภาคใต้ไม่ยอมจำนนต่อสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนาที่มองไม่เห็นคนท้องถิ่น จึงได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายเคลื่อนไหวเพื่อลดทอดความน่าเชื่อถือของรัฐในฐานะสถาบันหลักแห่งการพัฒนา

กรณี คัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และแผนพัฒนาภาคใต้

วันที่ 2 พฤษภาคม 2554 กลุ่มอนุรักษ์เครือข่ายลุ่มน้ำโขง เครือข่ายบางสะพาน เครือข่ายบ้านกรูด เครือข่ายลุ่มน้ำท่าแซะ เครือข่ายรักษ์ละแม และกลุ่มปะทิวรักษ์ถิ่น จาก จังหวัดชุมพร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และตัวแทนจากกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำ 4 ภาค ประมาณ 1,000 คน ได้ชุมนุมหน้าว่าการอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร ออกแถลงการณ์ว่า เครือข่ายที่ชุมนุมในครั้งนีขอประกาศจุดยืนว่า ขอให้ยกเลิกแผนพัฒนาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภาคใต้ทั้งหมด หยุดโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และประชาชนในภาคใต้จะขอกำหนดแผนพัฒนาเป็นของตนเองโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2 พ.ค. เครือข่ายอนุรักษ์ 4 ภาคคัดค้านโรงไฟฟ้าในชุมพร, online)

อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนดังกล่าวนำไปสู่การจัดทำรายงาน เรื่องการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ โดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ซึ่งให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

จากกรณีตัวอย่างทั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ปรากฏในสังคมไทย ช่วง 10 ปีมานี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึง ความไม่ลงรอยระหว่าง แนวคิด ด้านการพัฒนาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนที่ไปไกลกว่าปรากฏการณ์ที่กล่าวมามากแล้ว กับนโยบายของรัฐ โดยปรากฏเป็นรูปธรรมของขบวนการเคลื่อนไหวของภาค ประชาชนในหลายพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ นำสู่การตั้งต้นทบทวน (Reflective) การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาว่า ท่ามกลาง ความสับสนเช่นนี้ควรจะเป็นไปในทิศทางใด ในขณะที่ความสนใจเรื่อง การพัฒนาห้องเรียนสังคมวิทยาหรือการสอนในสายสังคมวิทยา เป็นความสนใจ ที่มีอยู่อย่างแพร่หลายในต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากการเผยแพร่ ประสพการณ์การเรียนการสอนผ่าน Journal of Teaching Sociology (TS) หากแต่ในสังคมไทยยังไม่ได้มีความสนใจเรื่องทำนองนี้มากนัก เช่น ใน บทความของ Fobes และ Kaufman เรื่อง Critical Pedagogy in The Sociology Classroom: Challenges and Concerns ได้กล่าวถึงการสอน เชิงวิพากษ์ในห้องเรียนสังคมวิทยาว่า ผู้สอนต้องเข้าใจว่าการศึกษามากกว่าการส่งผ่านความรู้ เป็นมากกว่าการพำสอนตามวัตถุประสงค์ ข้อเท็จจริง หรือทฤษฎี ผู้สอนต้องตระหนักถึงการศึกษาราวกับว่าเป็น ประสพการณ์สุดพิเศษของมนุษย์ เป็นรูปแบบของการแทรกแซงโลก ใน บทความกล่าวถึงอุปสรรคและความยากลำบากตลอดจนปัญหาต่างๆ เมื่อใช้ การสอนรูปแบบดังกล่าว แต่ก็ชักชวน กระตุ้นให้คิดถึงการใช้การเรียนวิพากษ์ ให้ห้องเรียนสังคมวิทยาสำหรับการสอน การเรียนรู้และเป็นการแทรกแซง ความเป็นไปของโลก (Fobes and Kaufman, 2008)

“โลกวิชาการ” เผชิญหน้ากับ “โลกความจริง”: ปฏิบัติการของห้องเรียน สังคมวิทยาการพัฒนา

สิ่งที่พอจะคิดได้ และทดลองนำเสนอท่ามกลางการปะทะกันของ โลกวิชาการและความเป็นจริงของนโยบายการพัฒนาในประเทศไทยเช่นนี้ ผู้เขียนในฐานะผู้สนใจและผู้สอนวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาให้กับนักศึกษา ที่ต้องการเข้าใจ และตั้งคำถามกับกระบวนการพัฒนาอย่างจริงจัง ผู้เขียนเริ่ม ด้วยการตั้งโจทย์ว่า “ทำอย่างไรให้ผู้เรียนเข้าใจศาสตร์แห่งการพัฒนา (โลกวิชาการ) ตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาและเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตซ้ำประเด็นปัญหาการพัฒนา(โลกความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ ที่ยังคงละเลยประเด็นเชิง ศีลธรรม เสรีภาพและศักดิ์ศรี) ตลอดจนคาดหวังให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา” ด้วยโจทย์ดังกล่าว นำไปสู่การออกแบบห้องเรียนที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น

ผู้เขียนเปิดสอนวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาเป็นวิชาเลือก ในแต่ละภาคการศึกษาจะมีนักศึกษาลงทะเบียนเรียนประมาณ 8-15 คน ถือว่าเป็นจำนวนที่เหมาะสมสำหรับวิชาเลือกที่จำเป็นต้องใส่ใจกับความ สนใจของนักศึกษาที่เลือกลงทะเบียนเรียน

บรรยายภาคภายในห้องเรียน ผู้เขียนต้องยอมรับว่าในช่วงแรก การบรรยายตามเค้าโครงการสอนยังถูกใช้เป็นวิธีการหลัก พร้อมกับอ่าน เอกสาร และเปิดโอกาสให้นักศึกษาสอบถามข้อสงสัยได้ตลอดเวลาที่มีการ บรรยาย หรือบางครั้งผู้สอนใช้วิธีสอบถามความเข้าใจเป็นรายบุคคล เป็นการดึงความสนใจนักศึกษาให้อยู่กับบทเรียนเป็นระยะๆ ถือว่าได้ผล

ดีมาก นอกจากนี้การเปิดคลิปลิขิตวิดีโอประกอบในบางประเด็น เช่น “คาร์บอนเครดิต” ในหัวข้อสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาหรือ “การตั้งคำถามของสื่อมวลชนต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่” ในประเด็นการเคลื่อนไหวในการพัฒนา เป็นต้น ทำให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหามากขึ้นโดยเฉพาะการนำเสนอกรณีศึกษาต่างๆ แม้ว่าการชมภาพยนตร์จะเป็นสิ่งที่สร้างประเด็นถกเถียงต่อเรื่องได้อย่างดี แต่ต้องใช้เวลามากจึงต้องมีการตกลงนัดหมายเวลากับนักศึกษาโดยเฉพาะถ้ามีเวลาเพียงชั่วโมงครึ่งต่อการบรรยายแต่ละครั้ง นอกจากการบรรยายแล้วการค้นคว้าอิสระโดยกำหนดขอบข่ายเนื้อหากว้างๆ ในแต่ละเทอม เช่น “มองการพัฒนาในต่างประเทศ” “สังคมไทยกับการพัฒนา” “หลากหลายมุมมองต่อการพัฒนา” แต่ละภาคการศึกษานักศึกษาจะได้รับขอบข่ายประเด็นเดียวกัน แล้วจึงให้ไปพัฒนาเป็นหัวข้อความสนใจของตนเอง และนำมาเสนอในตอนปลายเทอมซึ่งวิธีการเหล่านี้คงจะเป็นรูปแบบที่ใช้กันโดยทั่วไป

นอกจากการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบข้างต้นแล้ว **การเชิญผู้บรรยายจากภายนอก** เป็นสิ่งที่ทำให้ห้องเรียนไม่น่าเบื่อจนเกินไป การกล่าวถึงเนื้อหาบางหัวข้อมีความจำเป็นต้องเชิญวิทยากรผู้เกี่ยวข้องโดยตรงมาบรรยายหรือเล่าปรากฏการณ์ให้นักศึกษาฟังเพื่อทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนที่ไม่ได้ผูกติดอยู่กับตัวผู้สอน หรืออาจารย์ประจำรายวิชาเพียงคนเดียว นอกจากนี้ยังเป็นการสะท้อนให้นักศึกษาได้เข้าใจว่าในประเด็นการพัฒนานั้น นอกเหนือจากองค์ความรู้ตามหลักวิชาการในห้องเรียนแล้ว ยังมีความรู้อีกชุดหนึ่งที่มีอยู่ในประสบการณ์ของผู้คน โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องและเป็นเจ้าของเรื่องราวของพวกเขาเอง การทำ

ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาจึงต้องสนใจองค์ความรู้ทั้ง 2 ชุดไปพร้อมๆ กัน ในระหว่างบรรยายอาจจะเกิดประเด็นคำถาม ข้อขัดแย้ง หรือความไม่ลงรอย บางประการ ทั้งผู้เรียน ผู้สอน และวิทยากร จะร่วมอภิปรายในประเด็น ข้อสงสัยดังกล่าว วิธีการนี้ทำให้ห้องเรียนมีชีวิตชีวา บรรยากาศการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตอกย้ำว่าการเรียนในรายวิชาสังคมวิทยาการ พัฒนา และประเด็นการพัฒนาในมิติต่างๆ ไม่ใช่เรื่องเชิงนโยบายเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้

ภาพที่ 5 การบรรยาย โดย คุณ กรณ์อุมา วัดอักษร ประธานกลุ่มอนุรักษ์บ้าน บ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ หัวข้อ แผนพัฒนาภาคใต้มองจากมุมมองของคน ท้องถิ่น วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2554

วิธีการที่สำคัญที่สุดอีกวิธี คือ การศึกษาภาคสนาม ที่ผู้สอน เลือกใช้ในการสอนทุกภาคการศึกษา และในมุมมองของนักศึกษา มีการสะท้อน ว่าได้รับประโยชน์อย่างมากในส่วนของ การศึกษาภาคสนาม การออก ภาคสนามแต่ละครั้งผู้สอนต้องมีการเตรียมการเป็นอย่างดีสำหรับการเลือก

พื้นที่และเตรียมประเด็น เป็นต้นว่า การเชื่อมโยงความสนใจของนักศึกษาในแต่ละภาคเรียนกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น หรือจากสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นนักศึกษาจะมีส่วนร่วมในประเด็นดังกล่าวอย่างไร

ภาพที่ 6 การศึกษาภาคสนามบ้านกรูด/บ้านบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 9-10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551

การออกภาคสนามทุกครั้งจะมีการสรุปประเด็นที่นักศึกษาสนใจ และได้เรียนรู้ เช่น นักศึกษาได้สะท้อนถึง ความเป็นสถาบันแห่งการพัฒนา และปัญหาความขัดแย้ง ช่วงระหว่างออกภาคสนามในพื้นที่บ้านกรูด และบ้านบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไว้ที่น่าสนใจดังนี้

ประการแรก : นักศึกษาได้สะท้อนถึงความไม่ลงรอยระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการพัฒนาว่า เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน ศาสตร์วิดิเพียงศาสตร์เดียวอาจแก้ไขไม่ได้ การพัฒนาไม่ใช่เรื่องเฉพาะผู้เชี่ยวชาญที่สื่อสารกับคนในพื้นที่ไม่ได้ และแม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวเชิงทฤษฎีที่ใช้แก้ไขความไม่ลงรอยดังกล่าว เช่น แนวคิดผู้กระทำการทางสังคม (actor oriented) หากแต่ในกรณีที่มีความขัดแย้งเริ่มรุนแรง และมีประเด็นซับซ้อน

อาจใช้ไม่ได้ผล และที่สำคัญขององค์กร/หน่วยงาน ที่เข้ามาเป็นผู้จัดกระบวนการดังกล่าวหาได้ยากในสังคมไทยที่มีปัญหาขาดความไว้วางใจ หากแต่ในห้องเรียนได้อภิปรายว่าสถาบันการศึกษาอาจจะเข้ามาทำหน้าที่ในส่วนนี้ได้ดีกว่าหน่วยงานพัฒนาของรัฐหรือเอกชน

ประการที่สอง : ประเด็นการพัฒนาเกี่ยวข้องกับอย่างยิ่งกับประเด็นความไม่เท่าเทียมในอำนาจ ที่มีให้เห็นแทบทุกพื้นที่ของความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม

ประการที่สาม : นักศึกษาสะท้อนมุมมองที่มีต่อชาวบ้านที่เคลื่อนไหวเรื่องการพัฒนาว่า เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ทั้งจากประสบการณ์ตรงและเครือข่าย และมีความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตของตนเองและลูกหลาน

ทั้งสามประเด็นข้างต้น เป็นแต่เพียงบางส่วนของสะท้อนว่าห้องเรียนสังคมวิทยาการพัฒนาไม่ได้มีความหมายเพียงพื้นที่สี่เหลี่ยมทางกายภาพหรือจำกัดแค่โลกวิชาการเท่านั้น แต่มันได้ทำหน้าที่ที่รื้อถอนองค์ความรู้กระแสหลักที่ว่าด้วยความเป็นเจ้าของการพัฒนาของรัฐโดยถูกแทนที่ด้วยความซับซ้อนที่ต้องมีหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมถึงการทำความเข้าใจประเด็นการพัฒนาในปรากฏการณ์จริง อาจมีความจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้หลายศาสตร์และประสบการณ์ท้องถิ่นเข้ามาช่วยกัน นอกจากนี้การพัฒนาที่นักศึกษารับรู้จึงไม่ใช่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือความก้าวหน้าเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงปัญหาความขัดแย้งที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมในความสัมพันธ์ทางอำนาจหลายลำดับชั้น หลังจากนักศึกษาออกจากภาคสนาม ห้องเรียนสี่เหลี่ยมก็มีอาจขวางกันความรู้สี่กร่วม ความเข้าใจอกเข้าใจตลอดทั้ง การคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์จริงเป็น

ตัวกระตุ้น พร้อมกับการทำความเข้าใจ “สังคมวิทยาวิทยาการพัฒนา” ว่าอาจจะเคยมีส่วนผิดพลาดในอดีต หากแต่เราต้องเรียนรู้กับความผิดพลาดดังกล่าวอย่างพินิจพิเคราะห์ อย่างน้อยให้รู้ว่าเราอยู่ส่วนไหนของปรากฏการณ์ปัจจุบัน

ครั้งหนึ่งเมื่อสิ้นสุดภาคการศึกษาแล้ว ปรากฏว่ามีนักศึกษาที่เคยลงเรียนในรายวิชาได้ชักชวนเพื่อนจัดออกค่ายในพื้นที่ที่เคยไปเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาในอำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร รวมถึงมีการสื่อสารกับชาวบ้านในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีการทำกิจกรรมร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่อื่น สำหรับกรณีเช่นนี้ชัดเจนว่าเป็นการขยับจากการเป็นผู้เรียนรู้ปรากฏการณ์ไปเป็นผู้เป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ ถือว่าการเรียนรายวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา ทะลุออกจากโลกวิชาการในห้องเรียนต้อยออกไปสู่การขับเคลื่อนในประเด็นสาธารณะโดยที่ผู้สอนมิได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า

ภาพที่ 7 นักศึกษาจัดออกค่ายที่ อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร

ที่มา: กุลพจน์ นุชนวล

การนำเสนอในส่วนนี้เพียงเพื่อสะท้อนว่าในการศึกษาทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคม ในฐานะนักสังคมวิทยา ซึ่งอาจจะมีหลากหลายรูปแบบ หากแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้เขียนที่มีอาชีพสอนหนังสือ คือ การทำให้ห้องเรียนมีเสียงสะท้อนของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรากำลังพูดถึงพวกเขาอยู่ ในที่นี้ห้องเรียนสังคมวิทยาการพัฒนาของผู้เขียนจึงมิใช่เป็นเสียงของนักวิชาการกับนักศึกษา (scholar) เท่านั้น หากแต่ต้องเริ่มต้นด้วยเสียงของผู้คนโดยเฉพาะผู้ที่ถูกละเลย ไม่ว่าจะสอนด้วยวิธีใดก็ตาม หากแต่สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะกับการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปของสังคมวิถีชีวิตผู้คน ที่นอกเหนือจากการเรียนในเชิงแนวความคิด (concept) แล้ว สิ่งสำคัญคือการดึงมาเชื่อมกับปรากฏการณ์และการสร้างจินตนาการทางสังคมวิทยา ร่วมกัน (sociological imagination) โดยเฉพาะศาสตร์สังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของผู้คน กับโครงสร้างสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ ทั้งนี้การเรียนจะเกิดประโยชน์น้อยมากหากไม่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวเหล่านี้ได้

สุดท้ายความเป็นสถาบันของการพัฒนากระแสหลักถูกทำลายจากห้องเรียนเล็กๆ มาหลายปี การถกเถียง อภิปราย การทลายโลกวิชาการ ออกสู่โลกของชีวิตจริง ด้านหนึ่งนอกเหนือจากการสร้างให้นักศึกษาได้รับปริญญาเพื่อเข้าสู่อาชีพแล้ว อีกด้านหนึ่งคือความคาดหวังในการสร้างความตระหนักรู้ซึ่งสิ่งนี้น่าจะเป็นบทบาทของสถาบันการศึกษาที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่คุณเขียนนำเสนอทั้งหมดอาจเป็นเพียงการถกเถียงกับตัวเอง เพื่อลดความคับข้องใจ หากแต่ไกลไปกว่านั้นเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนทั้งด้านเนื้อหา ปรากฏการณ์ รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนในสาย

สังคมศาสตร์ ที่จำเป็นต้องมีการทบทวน ตรวจสอบอย่างต่อเนื่องระหว่างโลกวิชาการและโลกความเป็นจริงที่นับวันจะขยับถอยห่างออกจากกันไปทุกที

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

2 พ.ค. เครือข่ายอนุรักษ์ 4 ภาคค้านสร้างโรงไฟฟ้าในชุมพร. (ออนไลน์)

แหล่งที่มา http://www.onep.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3511:2-4-&catid=72:2010-10-08-06-35-05&Itemid=266. เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2556.

คณะทำงานหยุดการพัฒนาสงขลา-สตูล. **สงขลา-สตูล. 2554.**

ก้าวสู่จังหวัดอุตสาหกรรมหนัก. (ออนไลน์). แหล่งที่มา [hppt://songkhlahealth.org/stop.southern.seaboard](http://songkhlahealth.org/stop.southern.seaboard) เข้าถึงเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2557

จามะรี เชียงทอง. 2549. **สังคมวิทยาการพัฒนา.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ฉันทนา บรรพศิริโชติและสุริชัย หวันแก้ว (บรรณาธิการแปล). 2539.

ศัพท์การพัฒนา: คู่มือความรู้สู่อำนาจ (The Development

Dictionary: A Guide to Knowledge as Power) กรุงเทพฯ :

โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์. 2543. **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้**

ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

พฤทธิสาน ชุมพล (แปล). 2530. **มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์**

Analysing Theories of Development. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาการ

พัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันชัย ดันติวิทยาพิทักษ์. 2551. **อุตสาหกรรมถลุงเหล็ก คำถามถึง**

สภาพัฒน์. (ออนไลน์) แหล่งที่มา

<http://www.sarakadee.com/blog/oneton/?p=55>. เข้าถึงเมื่อ 23

ธันวาคม 2556.

สุวิรัตน์ เต็มชูตระกูล. 2553. **ชาวประจวบฯขอกำหนดอนาคตของตัวเอง.**

ประจวบคีรีขันธ์ :ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554.

รายงานเรื่อง การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้. (ออนไลน์)

แหล่งที่มา <http://www.nesdb.go.th>. เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม.

2556.

ภาษาอังกฤษ

Catherine Fobes and Peter Kaufman. Critical Pedagogy in The

Sociology Classroom : Challenges and Concerns. **Teaching**

Sociology, Vol.36 ,2008 (January:26-33).

เว็บไซต์

<http://www.manager.co.th/South/ViewNews.aspx?NewsID=95500000>

71060 [cited 2014 Feb 28]

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1336023541&gr

pid=&catid=19&subcatid=1906 [cited 2013 Nov 20]

<http://tso.sagepub.com/> [cited 2014 Feb 28]

<http://www.onopen.com/2008/01/2668> [cited 2013 Nov 26]